

J. BALČIKONIS

(1885–1969)

1969 m. vasario 5 d. baltistikos mokslas neteko vieno iš žymiųjų savo atstovų, Lietuvos TSR Mokslų akademijos tikrojo nario, Lietuvos TSR nusipelnusio mokslo veikėjo, profesoriaus Juozo Balčikonio.

Velionis gimė 1885 m. kovo 25 d. Ėriškiuose. 1898 m. baigė Ramygalos pradžinę mokyklą, 1906 m. – Panevėžio realinę gimnaziją. 1906–1911 m. studijavo Peterburgo universitete slavistiką. Baigęs studijas, kurį laiką dirbo lietuviškų laikraščių redakcijose Vilniuje, vėliau perėjo į pedagoginį darbą. Pirmojo pasaulinio karo metais dėstė lietuvių ir lotynų kalbas karo pabėgėlių gimnazijoje Voroneže. Po karo apsigyveno Panevėžyje, kur mokė lietuvių kalbos ir buvo direktoriumi iš pradžių berniukų gimnazijoje, vėliau mokytojų seminarijoje. 1924 m. J. Balčikonis, kaip žinomas lietuvių kalbos specialistas ir pedagogas, pakviečiamas į Kauno universitetą skaityti bendrojo lietuvių kalbos kurso. Čia jis išdirbo docentu iki 1931 m. Nuo 1930 m. skiriamas didžiojo lietuvių kalbos žodyno vyriausiuoju redaktoriumi. Nuo tada jis labai plačiai įsitraukė į leksikografinį darbą. Be to, rašė daug straipsnių praktiniais kalbos klausimais, kovojo prieš spaudoje pasitaikančias kalbos negeroves, pats vertė pavyzdinga kalba jaunimui skirtas knygas, ypač pasakų rinkinius. Didelę reikšmę turėjo jo 1932–1936 m. išleisti J. Jablonskio raštai (5 tomai). Kalbos istorijai didžiai vertingas 1939 m. parengtas M. Petkevičiaus katekizmo fotografuotinis leidimas.

Po antrojo pasaulinio karo J. Balčikonis kurį laiką buvo Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos instituto direktoriumi ir Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedros vedėju. 1946 m. jis išrinktas Lietuvos TSR Mokslų akademijos tikroju nariu, o 1948 m. jam suteiktas mokslinis profesoriaus vardas. Kaip ir anksčiau, daugiausia energijos J. Balčikonis skyrė didžiajam lietuvių kalbos žodynui. Pokario metais jis parašė daug straipsnių įvairiais kalbos mokslo ir praktikos klausimais, redagavo pirmosios lietuvių kalbos gramatikos vertimą iš lotynų kalbos, M. Petersono „Очерк литовского языка“, išvertė bei perdirbo anksčiau išleistus pasakų rinkinius (Anderseno, Grimų, Haufa, Pero ir kt.), parengė J. Otrembskio „Gramatyka języka litewskiego“ lietuvišką vertimą, sudarė Druskininkų apylinkės liaudies dainų rinkinį.

Daugiausia J. Balčikonis yra nusipelnęs lietuvių leksikografijai. Stambiausias jo darbas – tai didysis lietuvių kalbos žodynas. Šį darbą jis dirbo bemaž 40 metų. Pats suredagavo du pirmuosius žodyno tomus (apie 2000 puslapių) ir parengė pirmąją III tomo redakciją. Bet tai tik darbo dalis. Svarbiausia – jis suorganizavo nepaprastai intensyvių lietuvių kalbos žodyno lobių rinkimą, keliskart padidindamas K. Būgos paliktas kartotekas. Jis ne tik išugdė žodyno talkininkų kadrus, bet ir pats yra surinkęs tūkstančius žodžių iš savo gimtųjų apylinkių ir kitų vietų. Be žodžiams užrašyti lapelių sunku J. Balčikonį net įsivaizduoti. Kiekviena proga jis kalbėdavo apie žodžių rinkimo svarbą, iki paskutinės gyvenimo dienos, netgi sirgdamas šalia savęs turėjo pasidėjęs lapelių. Kad dabar didžiojo lietuvių kalbos žodyno redakcija savo kartotekose turi apie tris milijonus lapelių (K. Būga paliko kiek mažiau negu 618 tūkstančių), kad iki šiol jau galima buvo išleisti net septynis žodyno tomus, parengti aštuntąjį ir pradėti leisti naują papildytą pirmųjų tomų laidą, tai čia didžiausias nuopelnas priklauso J. Balčikoniiui. Be jo rūpesčiu sukauptos kartotekos nebūtų buvę galima išleisti ir dabartinės lietuvių kalbos žodyno, prie kurio redagavimo jis taip pat yra prisidėjęs.

Nemaža J. Balčikonis yra padirbėjęs kaupdamas lietuviškus vietovardžius, pavardes ir kitokius kalbos turtus. Jis taip pat yra žymus mūsų tautosakos rinkėjas.

Kita labai pamėgta J. Balčikonio veiklos sritis – tai lietuvių kalbos praktikos reikalai, ypač raštų kalbos kultūra. Jis yra tiesioginis J. Jablonskio pradėto lietuvių literatūrinės kalbos kūrimo bei tobulinimo darbo tęsėjas. Kalbos normavimo klausimais parašė ne vieną dešimtį straipsnių. Labai vertingos jo kalbinės recenzijos. Prie literatūrinės kalbos ugdymo jis nemaža prisidėjo ir savo puikiais pasakų bei šiaipjau jaunimui skirtos grožinės literatūros kūrinių vertimais.

Didžiai naudinga buvo J. Balčikonio pedagoginė veikla. Jo mokinių šiandien sutiksime visuose Lietuvos kampeliuose. Daugelis jų dabar jau patys yra mokytojai arba net jų mokiniai jau moko kitus. Tuo būdu velionies pasėta gimtosios kalbos meilės bei puoselėjimo sėkla šiandien jau neša keleriopą vaisių.

Savo darbais išvaręs gilią vagą lietuvių kalbotyroje, velionis laikytinas vienu iš didžiųjų lietuvių kalbos tyrinėtojų ir jos puoselėtojų.

Z. Zinkevičius